

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **P. S.**, zastoupeného Mgr. Karin Doležalovou, advokátkou se sídlem Jaroslava Seiferta 2179/9, Most, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. 12. 2021 č. j. 96 Co 190/2021-69 a rozsudku Okresního soudu v Mostě ze dne 21. 5. 2021 č. j. 53 Nc 11504/2021-45, za účasti **Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Mostě**, jako účastníků řízení, a **A. S.** a nezletilé **E. Č.**, zastoupené opatrovníkem statutárním městem Most, Radniční 1/2 Most, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. 12. 2021 č. j. 96 Co 190/2021-69 a rozsudkem Okresního soudu v Mostě ze dne 21. 5. 2021 č. j. 53 Nc 11504/2021-45 byla porušena ústavně zaručená základní práva stěžovatele na ochranu před respektováním a neoprávněným zasahováním do soukromého života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, jakož i na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Tyto rozsudky se proto ruší.**

O d ů v o d n ě n í

I.

Předchozí průběh řízení, podstata ústavní stížnosti a vyžádaná podání

1. Předmětem řízení před obecnými soudy byl návrh stěžovatele P. S., manžela A. S. (dále též „manžel matky“ a „matka nezletilé“), na předání E. Č. (dále též „nezletilá“), do péče navrhovatele před osvojením. Účastníkem řízení byl též otec nezletilé J. Č., jenž s matkou nezletilé nebyl sezdán. Nezletilou v řízeních zastupuje jako kolizní opatrovník statutární město Most. Matka nezletilé se k návrhu připojila.

2. Soud prvního stupně rozsudkem výše označeným návrh zamítl. Své rozhodnutí odůvodnil následnými skutkovými zjištěními.

3. Z protokolu sepsaného dne 9. 10. 2020 zjistil soud, že otec nezletilé udělil souhlas s jejím osvojením. Stalo se tak na základě iniciativy matky nezletilé z téhož roku. Do té doby ještě probíhal styk nezletilé s otcem i prarodiči, kteří se dříve pokoušeli o soudní úpravu svého styku s nezletilou. Nezletilá se jim svěřila, že se bude jmenovat jako její matka; ta má za to, že bude-li nezletilá chtít, cestu ke styku s prarodiči si najde.

4. Ve společné domácnosti s matkou a jejím manželem začala nezletilá žít podle zjištění soudu ještě před narozením jejich společného syna S. v dubnu 2017; manžel matky má ještě dceru N., s níž je ve styku. Na základě účastnického výsledku navrhovatele, zjištěného stanoviska matky nezletilé a pohovoru s nezletilou měl soud za prokázáno, že společná domácnost, v níž žije nezletilá spolu se svou matkou, jejím manželem a společným synem obou, probíhá spořádaně, včetně společných aktivit. Nezletilá si manžela matky oblíbila, obývá pokoj se S. a dobře vychází i s dcerou navrhovatele. Také navrhovatel si našel vztah k E. a chtěl by se stát jejím otcem. Tato možnost však podle něj není pro jejich vzájemný vztah rozhodující.

5. Kolizní opatrovník, který doporučil vyhovět návrhu, uvedl, že styk nezletilé s jejím otcem, s nímž nikdy nežila ve společné domácnosti, probíhal několik let uspokojivě. Poté však došlo k podstatné změně poměrů (probíhala též mediace, asistované kontakty), opatrovník to přičítá dokonce cílenému působení matky nezletilé. Té byla nezletilá svěřena do péče, na základě dohody rodičů schválené soudem v říjnu 2012. Nyní i otec nezletilé její osvojení podporuje, neplatí na ni výživné a preferuje svou stávající rodinu (má nezletilého syna N.).

6. Na základě těchto zjištění splnil navrhovatel podle soudu podmínky pro budoucí osvojení nezletilé, ta jej „*chce jako svého otce vnímat, chce být začleněna do nové rodiny své matky a chce sdílet příjmení navrhovatele*“. K tomu však soud dodává, že otec nezletilé se o ni dříve velmi intenzivně zajímal, na udržení vztahu pracoval a jeho souhlas s osvojením soud vyhodnotil „*jako rezignaci*“. Posléze soud opětovně uzavírá, že „*je opravdovým přáním nezletilé, aby byl navrhovatel jejím jediným otcem a aby s ním sdílela stejné příjmení*“, navazuje však konstatováním, že „*není schopna pochopit i přes vysvětlení, co institut osvojení obnáší*“. V další své úvaze vyslovuje soud názor, že „*pokud by matka opravdu chtěla*“, bylo by možné docílit nápravy ve vztahu nezletilé s otcem.

7. Po odvolání navrhovatele doplnil odvolací soud dokazování zjištěním aktuálních rodinných poměrů, u nichž nedošlo ke změně, a doplnil dokazování o zjištění, že nezletilá žije ve společné domácnosti se svou matkou a navrhovatelem od roku 2016. Otec nezletilé

se vyjádřil tak, že s jejím osvojením je nadále srozuměn a kontakt s ní mu nechybí; mluvil s nezletilou naposledy telefonicky v květnu 2021 a neví, proč se pak osobně nesetkali.

8. Následují závěry odvolacího soudu, podle nichž je preadopční péče „*prozatím předčasná*“. Podle odvolacího soudu není vztah mezi nezletilou a jejím otcem „*zcela vymizelý*“ a pokud by „*byl znovu podporován, mohlo by dojít k jeho úplné obnově*“. Skutečností sice je, že péče matky a navrhovatele o nezletilou je zcela řádná, a navrhovatel se na uspokojování potřeb nezletilé nemalou měrou podílí, avšak „*otec se tomuto stavu v podstatě přizpůsobil*“. Podle odvolacího soudu je v zájmu nezletilé, „*aby zejména rozvíjela a udržovala vztahy se svou biologickou rodinou*“ s tím, že „*do budoucna není vyloučeno, aby navrhovatel podal návrh na svěřeni nezletilé do péče před osvojením, pokud k nápravě vztahu mezi otcem a nezletilou nedojde nebo otec nebude mít o nezletilou nadále opravdový zájem*“. Proto odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil.

9. Manžel matky nezletilé poté navrhl v ústavní stížnosti zrušení obou rozsudků. Měl za to, že jimi bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na rovné postavení účastníků řízení podle čl. 37 odst. 2 Listiny a právo na ochranu soukromého života garantované čl. 10 odst. 2 Listiny. Dále stěžovatel namítá porušení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, a to nesprávným výkladem nejlepšího zájmu dítěte.

10. Stěžovatel tvrdil, že obě rozhodnutí nebyla vedena podle předního kritéria nejlepšího zájmu nezletilé. Obecné soudy nedostatečně zohlednily před soudem projevené přání nezletilé. Jejich rozhodnutí podporují stav, který nevyhovuje žádnému z účastníků řízení. Biologický otec dítěte opakovaně projevil svůj nezájem o vztah s nezletilou, je pevně situován ve své nové rodině, kterou nezletilá nezná, a od roku 2019 neplní svou vyživovací povinnost. Mezi rodiči nezletilé panuje nesoulad prakticky od jejího narození, stěžovatel se však domnívá, že absenci vztahu mezi biologickým otcem a nezletilou nelze přičítat k tíži matky. Napadená rozhodnutí jsou podle stěžovatele projevem libovůle, neboť jimi obecné soudy na úkor zájmu nezletilé „*vychovávají*“ rodiče. Stěžovatel se domnívá, že v zájmu nezletilé je zajistit jí klidné rodinné prostředí a stěžovateli umožnit, v souladu s jeho vztahem k nezletilé, vystupovat jako její zákonný zástupce a plnit tak i navenek roli otce. Poznává též, že veškeré zejména v nalézacím řízení provedené důkazy svědčily ve prospěch vyhovění jeho návrhu.

11. Ústavní soud vyzval k vyjádření k ústavní stížnosti účastníky i vedlejší účastníky řízení. Z nich využil této možnosti pouze a velmi stručně odvolací soud, jenž bez dalšího odkázal na odůvodnění svého rozsudku. Soud prvního stupně zaslal Ústavnímu soudu nalézací spis a kolizní opatrovník se k věci blíže nevyjádřil.

II.

Meritorní posouzení věci

12. Ústavní soud nejprve posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný, stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu

a contrario); stěžovatel totiž vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

13. Ústavní soud ve svých rozhodnutích setrvale upozorňuje, že v zásadě není povolán k tomu, aby v „další instanci“ revidoval závěry obecných soudů; jeho úkolem je posoudit, zda soudy svými rozhodnutími nevybočily z mezí ústavnosti. Je totiž právě na těchto soudech, aby posoudily konkrétní a aktuální okolnosti každého případu a dospěly k odpovídajícímu rozhodnutí. Je přitom nutno vzít v úvahu, že jsou to právě nalézací či případně odvolací soudy, jež mají k účastníkům řízení nejbližší, komunikují s nimi i s dalšími subjekty řízení a provádějí a hodnotí důkazy. Vztáhne-li soud, rozhodující (též) ve věcech týkajících se nezletilých, po řádně provedeném řízení své právní závěry k určitým a úplným skutkovým zjištěním a poskytne-li k nim, s odkazem na relevantní právní normy i judikaturu, přezkoumatelné, vnitřně souladné, logické a přesvědčivé odůvodnění, pak není důvodu označit jeho postup jako protiústavní.

14. Ústavní soud však musí konstatovat, že v posuzované věci obecné soudy těmto postulátům nedostály a že ústavní stížnost je důvodná.

II.a) Obecné principy

15. Spolu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakémkoli rozhodování orgánů veřejné moci ve vztahu k právům dítěte, je zapotřebí zmínit čl. 8 body 1, 2 Evropské úmluvy o osvojení dětí (č. 132/2000 Sb. m. s.). Podle něj příslušný orgán osvojení nepovolí, nebude-li přesvědčen, že osvojení dítěte je v jeho zájmu, a bude věnovat zvláštní pozornost významu osvojení jako prostředku k zajištění stálého a harmonického domova dítěte.

16. Právní úprava osvojení v občanském zákoníku („o. z.“) akcentuje jeho koncepční změnu při zařazení do soukromoprávního kodexu. Opuštěna byla koncepce osvojení jako výlučného institutu náhradní rodinné péče, posílen byl význam péče před osvojením a zesílena byla ingerence soudů, postavená na objektivních měřících a zakotvená v podrobné hmotněprávní i procesní úpravě (§ 794-849 o. z., § 452-477 zákona o zvláštním řízení soudním).

17. Pro rozhodování o preadopční péči jsou v § 827 o. z. stanovena demonstrativně vypočtená kritéria, jimiž jsou - vedle výchozího předpokladu existence „alespoň základů takového vztahu“ mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a dítětem (§ 795 o. z.) – v relaci k osvojení nezletilého dítěte zkráceně (a) osobnost, zdravotní stav, motivy a způsobilost osvojitele pečovat o osvojené dítě, (b) osobnost, zdravotní stav, statusová práva a sociální prostředí, z něhož dítě pochází, (c) kvalita společného výchovného prostředí dítěte a osvojitele, (d) doba, po níž bylo dítě v osvojitelově péči. Zejména k posledním dvěma kritériím je třeba podotknout, že též vztahy mezi blízkými osobami, závislémi na sobě výživou, náleží k základu rodiny, jímž je zpravidla vztah mezi manželi nebo mužem a ženou v nesezdaném soužití (srov. k čl. 32 Listiny Šimáčková, K. in Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, bod 3, s.659).

18. Principiální lidskoprávní otázkou je titul pro soudní ochranu navrhovatele, resp. uchazeče o osvojení za situace, kdy není se svým návrhem úspěšný. Evropská Úmluva o

ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“) v čl. 8 odst. 1 i česká právní úprava v Listině (čl. 32 Listiny o ochraně rodiny a rodičovství, čl. 10 odst. 2 v aspektu práva na rodinný život) základní právo na osvojení neobsahují, a tedy je nemohou takto přímo garantovat.

19. Již interpretace Úmluvy však vedla k závěru, že není-li tu chráněným zájmem ve smyslu jejího čl. 8 odst. 1 výslovně a bezprostředně rodinný život, je jím soukromý život, jenž zahrnuje také „*právo na vytvoření a rozvoj vztahů s jinými lidskými bytostmi*“ (viz např. rozsudek velkého senátu ve věci *E. B. proti Francii* ze dne 22. 1. 2008, č. 43546/02 § 43; blíže též Kratochvíl, J. in Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 953-956).

20. Shodný názor zastává s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva též česká doktrína. Výhradu lze ovšem mít ke konstatování, že Ústavní soud dosud nedopřál sluchu neúspěšným uchazečům o adopci z hlediska ochrany jejich základních práv (Pekařová, L. k čl. 32 in Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 932; viz však tamtéž Kokeš, M. k čl. 10, s. 347). Oporu tu totiž představuje náleze ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 7/15 (N 110/81 SbNU 729) o osvojení dítěte jedním z registrovaných partnerů.

21. V citovaném derogačním nálezu plénum Ústavního soudu i se zřetelem k výše zmíněné interpretaci judikatury zdůrazňuje, že neexistuje základní právo na osvojení dítěte, a to ani na úrovni mezinárodních závazků České republiky (body 26-35 nálezu). V nosných důvodech nálezu se konstatuje porušení lidské důstojnosti ve spojení s čl. 10 odst. 1 Listiny a současně i porušení čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 evropské Úmluvy s tím, že v sázce je tu právo na neoprávněné zasahování do soukromého života a na jeho respektování.

22. Metodologie ústavního přezkumu velí též akcentovat, že judikatura Ústavního soudu již dříve precizovala tzv. kvalifikované vady, představující v dosažené intenzitě porušení ústavnosti v aspektech materiálním i procesním. V prvním z nich může jít typově též o situaci, za níž se právní závěry soudu dostanou do podstatného rozporu se skutkovými zjištěními, jež byla v posuzované věci předtím učiněna. Ve druhém aspektu, jehož východiskem je právo účastníka řízení na soudní ochranu a v jeho rámci dílčí práva (principy, zásady) garantující spravedlivost řízení, jde v posuzované věci o právo na odůvodnění rozhodnutí. Absence jasně formulovaného, logicky konzistentního a přesvědčivého obsahu odůvodnění rozhodnutí, jež by se dostatečnou měrou nevypořádalo se všemi podstatnými právními otázkami tvořícími předmět řízení, vede v ústavněprávní rovině (stejně jako v prvním případě) k závěru o porušení práva na soudní ochranu, resp. na spravedlivost řízení zaručenou čl. 36 odst. 1 Listiny (srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94, III. ÚS 166/95, III. ÚS 269/99, Pl. ÚS 85/06, III. ÚS 3397/17 a další).

II.b)

Aplikace obecných principů na projednávanou věc

23. Obecné soudy provedly na základě tvrzení stran i vlastních úvah úplné dokazování a vyvodily z něho odpovídající skutková zjištění.

24. Z těchto skutkových okolností, vztahujících se k podmínkám předání nezletilé do preadopční péče, však obecné soudy vyvodily při aplikaci § 827 o. z. takové právní závěry, které nejsou úplné ani přiléhavé a postrádají oporu v důkazních zjištěních.

25. Nutno zdůraznit, že nezletilá nikdy nežila, vzhledem k brzkému ukončení družského poměru mezi svým (biologickým i matrikovým) otcem a matkou, s oběma rodiči ve společné domácnosti. V soužití, jež vykazuje znaky rodiny, začala žít i s matkou od roku 2016, a to společně s jejím manželem (navrhovatelem) a synem navrhovatele z dřívějšího manželství. Tento stav trvá i podle zjištění odvolacího soudu dosud.

26. Zjištěná fakta vyústila v závěr obou instancí, že navrhovatel, který se na výchově a výživě nezletilé podstatnou měrou podílí, je způsobitý k preadopční péči o ni. Tento závěr však zůstal bez odezvy v konečných rozhodnutích, aniž byl zvážen jeho význam ve srovnání s ostatními argumenty.

27. Obecné soudy totiž vycházely pouze ze zjištění o postupném slábnutí styku a vztahu mezi nezletilou a jejím otcem. Přičetly tuto skutečnost výhradně na vrub matky nezletilé.

28. Ústavní soud nepovažuje za srozumitelný a přesvědčivý závěr nalézacího soudu, že nezletilá „*není schopna pochopit ... co institut osvojení obnáší*“ (bod 6). Jestliže nezletilá před soudem uvedla, že se jí má změnit příjmení a současně s pozitivním vyzněním popsala průběh soužití v nynější rodině, pak jde o dostatečné vyjádření, přiměřené jejímu věku.

29. Nelze než konstatovat, že oba soudy, zamítly-li návrh a odkázaly-li navrhovatele do neurčité budoucnosti, vycházely bez náležité skutkové opory výhradně ze své intuice nebo spíše představy. Chybí navíc zcela „návod“, jak – při daném souhlasu otce s osvojením – by se měl vztah otce a nezletilé obnovit; a dokonce jen nezdarem obnovy vztahu je podmíněn budoucí nový návrh. To vše za současně zjištěné existence společné domácnosti a soužití navrhovatele, nezletilé a její matky, jež je funkční po dobu sedmi let.

30. Ústavní soud, vycházející ze zjištění obecných soudů, pokládá i bez slyšení účastníků za nezbytné apelovat na obecné soudy. Jakkoli je kontakt biologického otce s dítětem žádán judikaturou, nelze ignorovat realitu, jdou-li životní cesty obou rodičů i jejich dcery zcela jinými směry, a to zřejmě nezvratně. Není možné upřít přiléhavost sentenci vyslovené v ústavní stížnosti, že se oba soudy pokoušejí „vychovávat“ rodiče, zejména matku nezletilé, a to na úkor nejlepšího zájmu nezletilé.

31. Vzkazem Ústavního soudu je tu již z dřívějšíka usnesení ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 3224/20 (body 12, 13 odůvodnění), v němž dal v obsahově blízké věci přednost stabilitě rodinného prostředí před okamžitou realizací styku biologického otce, jako extranea, s dítětem.

32. Nejlepší zájem dítěte není, a to zejména v případech vyžadujících ingerenci soudu, „jednosměrnou cestou“. Je úzce propojen s nezřídkou komplikovanými rodinnými vztahy a rozhodovací akcent na něj znamená pro soud vážení mezi faktuálními kritérii, založenými na typových okolnostech, jako jsou existence či zachování citového vztahu mezi dítětem a rodičem, stabilita nebo naopak žádoucí změna či střídání výchovného prostředí, způsoby a míra účasti rodičů na výchově a výživě dítěte, ale také třeba režim dne zohledňující vzdálenost bydliště od školy a mimoškolní aktivity dítěte nebo flexibilita

zaměstnání rodičů. V posuzované věci se stala jádrem zvažování účast nového partnera a současně manžela matky na výchově a výživě nezletilé, přičemž se její osobní status může či má, vzhledem k manželově vztahu k ní i míře jeho participace na péči o ní, osvojením změnit.

33. Ústavní soud preferuje za zjištěného stavu rodinných poměrů stabilitu výchovného prostředí, která jako silný faktor, po zjištění způsobilosti manžela matky nezletilé pro preadopční péči, otevírá možnost budoucího osvojení. Vztah biologického otce nebo prarodičů k nezletilé nezůstává „utajen“ a může být v její dospělosti navázán i bez právem aprobovaného pouta.

34. Opačný, nedostatečně vysvětlený právní názor obou obecných soudů, odkazující navrhopatele preadopční péče „podmíněně“ do blíže neurčené budoucnosti, vzal navrhopateli reálnou šanci na brzké osvojení nezletilé dokonce za situace, kdy s ním nezletilá žije spolu se svou matkou a jeho synem po dobu sedmi let ve společné domácnosti, vykazující znaky rodiny.

III.

Závěr

35. Odvolací soud i před ním soud prvního stupně svými rozsudky, jak jsou označeny ve výroku tohoto nálezu, porušily vůči stěžovateli právo na respektování soukromého života a na ochranu před neoprávněným zasahováním do něj, jak je garantováno na základě aplikace a interpretace čl. 8 odst. 1 Úmluvy a čl. 10 odst. 2 Listiny. Porušeno bylo též právo na soudní ochranu v komponentu práva na obsahově úplné, určité a zjištěnými skutečnostmi podložené rozhodnutí (právo na řádné odůvodnění rozhodnutí), zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

36. Proto Ústavní soud obě napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, 2 písm. a) a 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu s tím, že v dalším průběhu řízení jsou soudy jeho právním názorem v intencích čl. 89 odst. 2 Ústavy vázány.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat

V Brně dne 3. dubna 2023

Jiří Zemánek
předseda senátu